

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN AVRASYA ÜLKELERİ İLE OLAN DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ (1991-1995)

Türkiye Cumhuriyeti, SSCB parçalanmadan önce Avrasya için sadece jeopolitik durumu ile askeri önem taşımaktaydı.

Doğu Bloğunun yıkılması tüm dünya ve Türkiye için sürpriz olmuştur. Sovyet Rusya'nın parçalanması beklenmekle birlikte zamanı bilinmemekte ve bu kadar çabuk olacağı tahmin edilmemekteydi. Bu nedenle bütün dünya gibi Türkiye de bu büyük olaya hazırlıksız yakalanmıştır.

Avrupa ülkeleri Doğu Bloğunun parçalanması ile Türkiye'nin askeri önemini yitireceği kanısında idiler. Çünkü SSCB parçalanınca komünist tehdidi ortadan kalkmış oluyordu. Beklenenin tam tersine Türkiye Cumhuriyeti eskisine oranla önemini yitirmemiş, prestij ve sorumluluk kazanmıştır. Türkiye'nin değerini daha da arttıran bu durumun temel nedenleri şunlardır: Türkiye, Orta Asya ülkeleri ile dil, din, ırk ve tarih birliğine sahiptir. Bu çok önemli nedenlerden ötürü Orta Asya Cumhuriyetleri Türkiye ile doğal ve sıcak ilişkiler içerisinde. Türkiye, ortak bağları nedeniyle şu an Avrupa ile Orta Asya ülkeleri arasında köprü durumundadır. Türkiye'nin, tarafsız, barışçı ve radikal olmayan (mantıklı hareket eden, fevri ve duygusal çıkışlarda bulunmayan) tutumu, Avrasya için çok önemli bir denge unsurudur.

Türkiye Cumhuriyeti Avrasya için güvenlik açısından çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Türkiye, Orta Asya Cumhuriyetleri için ılımlaştırıcı ve çıkması muhtemel etnik ve dini çatışmaları harmonize edici durumdadır.

Orta Asya'da çıkacak her türlü savaş ve kargaşa Avrupa'nın güvenliğini tehdit edecektir. Ayrıca çıkacak karışıklıklar Rusya Federasyonu tarafından kullanılabilir.

Yeni oluşan Avrasya ülkeleri, zor bir geçiş dönemi yaşamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti, bölgedeki yeni bağımsız devletleri ilk olarak tanıyan ve imkanları ölçüsünde destek vermeye çalışan ve doğal bağlarından dolayı bölge ülkelerine en yakın ülkedir. Yapılan yardımlar Türkiye'nin ekonomik olanakları ile sınırlı olduğundan, bu ülkelerin ayakta durabilmesi için gelişmiş ülkelerin bölgeye yatırım yapmaları konusunda girişimde bulunulmalıdır.

SSCB'nin dağılmasından sonra Türkiye dünyanın en hassas ve kıvılcımlı yerleri olan Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu'da etkili bölge devleti olmuştur. Türkiye, oldukça hareketli Avrasya bölgesinde izleyeceği güvenilir, istikrarlı ve

Aynur COŞKUN

*Ahmet Yesevi Ü. Sosyal Bilimler Enst.
Araştırma Görevlisi*

dinamik politikalarıyla Orta Asya, Balkanlar, Kafkaslar ve hatta BDT sınırları içinde de söz sahibi bir güç merkezi haline gelebilecektir. Bu itibarla, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Avrasya bölgesinde ortaya çıkan yeni bağımsız devletlerle Türkiye'nin diplomatik ilişkileri şöyle özetlenebilir:

Türkiye Kazakistan İlişkileri

Türkiye, 16 Aralık 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Kazakistan'ı aynı gün tanımış ve tanıyan ilk ülke olmuştur. 2 Mart 1992 tarihinde diplomatik ilişkiler tesis edilmiş ve büyükelçiliğimiz 18 Nisan 1992 tarihi itibarıyla faaliyete geçmiştir.

Kazakistan'ın Ankara Büyükelçiliği'ne atanan Kanat Savdabayev, 20 Mayıs 1992 tarihinde Ankara'ya gelerek görevine başlamış, 10 Temmuz 1992 tarihinde güven mektubunu Cumhurbaşkanına sunmuştur.

Türkiye ile Kazakistan arasında bağımsızlık öncesi dönemden itibaren Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanı, Başbakan ve Bakanlar düzeyinde karşılıklı ziyaretler yapılmıştır. Bu çerçevede, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev resmi ziyaret ve diğer vesilelerle 1991 Eylül, 1992 Ağustos, 1992 Ekim, 1993 Temmuz ve 1994 Ekim tarihlerinde ülkemize gelmiştir. Merhum Cumhurbaşkanı Turgut Özal 1991 Mart ayında, Dışişleri Bakanı 1992 Mart ayında, Cumhurbaşkanı Demirel'in Başbakanlığı sırasında 1992 Nisan — Mayıs ayında, merhum Cumhurbaşkanı Turgut Özal 1993 Nisan ayında, Cumhurbaşkanı Demirel 1995 Haziran ayında Kazakistan'ı ziyaret etmişlerdir.

Başbakan Tansu Çiller, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in davetine icabetle 14-16 Ağustos 1995 tarihlerinde Kazakistan'ı ziyaret etmiştir. Söz konusu ziyaret sırasında Başbakan Çiller ve Cumhurbaşkanı Nazarbayev, başbaşa bir görüşme yapmışlar, ayrıca başkanlıklarında heyetler arası görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Söz konusu görüşmelerde, Türkiye ile Kazakistan arasında mevcut çok yönlü ilişkilerin ve işbirliğinin daha da geliştirilmesi ve derinleştirilmesi üzerinde durulmuş, iki ülkeyi ilgilendiren ayrıca bölgesel ve uluslararası konular ele alınmıştır.

Ziyaret sırasında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Veysel Atasoy, Kazakistan Petrol ve Gaz Sanayii Bakanı Nurlan Balgımbayev ile kapsamlı görüşmelerde bulunmuş, iki bakan Kazakistan petrolünün Ceyhan terminaline taşınmasına ilişkin projenin yatırım öncesi dokümanlar paketinin hazırlanması için bir ortak şirket kurulması konusunda bir protokol imzalamışlardır.

Öte yandan, Türkiye Merkez Bankası ile Kazakistan Milli Bankası yetkilileri tarafından iki banka arasında bir işbirliği protokolu imzalanmıştır.

Ziyaret sırasında "Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması", "Cezai Konularda Karşılıklı Adli Yardımlaşma ve Suçluların İadesi Anlaşması", "Bitki Koruma ve Karantina Alanında İşbirliği Anlaşması" ile "Hayvan Sağlığı Alanında İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır.

Türkiye, diğer kardeş cumhuriyetler için de olduğu gibi Kazakistan'ın da üçüncü ülkeler tarafından tanınması ve uluslararası ve bölgesel kuruluşlara katılması veya işbirliği ilişkileri kurması, bağımsızlığının ve egemenliğinin pekiştirilmesi için özellikle batılı ülkelerin ilgi ve dikkatinin çekilmesi, ekonomik güçlüklerinin hafifletilmesi için üçüncü ülkelerin ve uluslararası kuruluşların destek ve yardımlarının sağlanması, lider ve yetkililerin yurtdışı temas ve ziyaretlerinde yardımcı olunması gibi hususlarda çalışmalar yapmıştır.

Kazakistan'dan 1 genç diplomat 15 Haziran-15 Nisan 1992 tarihleri arasında Dışişleri Bakanlığı Eğitim Merkezi tarafından Türk Cumhuriyetlerinin genç diplomatları için düzenlenen mesleki eğitim kursuna katılmıştır. 13 Eylül-21 Ekim 1993 tarihlerinde düzenlenen kurslara ise Kazakistan'dan 5 genç diplomat iştirak etmiştir. 16 Eylül-19 Ekim 1994 tarihleri arasında düzenlenen kurslara 3 Kazak diplomat katılmıştır. Böylece söz konusu kurslara şimdiye kadar toplam 9 Kazak diplomat katılmış bulunmaktadır.

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in 1994 Ekim ayında ülkemizi ziyareti sırasında, iki ülke Dışişleri Bakanlıkları arasında düzenli istişa reler yapılması konusunda bir protokol imzalanmıştır.

Türkiye - Kırgızistan İlişkileri

Türkiye 16 Aralık 1991 tarihinde Kırgızistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuş; 29 Ocak 1992'de de diplomatik ilişkiler tesis etmiş-

tır. Bişkek Büyükelçiliğimiz 18 Mart 1992 tarihinde faaliyete geçmiş, resmi açılışı ise Başbakanlığı sırasında 27 Nisan-3 Mayıs 1992 tarihleri arasında bölgeyi ziyaret eden Cumhurbaşkanı Demirel ile Kırgızistan Cumhurbaşkanı tarafından 29 Nisan 1992 tarihinde yapılmıştır.

Kırgızistan 5 Ekim 1992 tarihinde Ankara'ya Maslahatgüzar göndermiş; Büyükelçi olarak atadığı Tölömuş Okeev de 1993 Temmuz ayında Ankara'ya gelerek görevine başlamıştır. Kırgızistan Büyükelçiliğinin resmi açılışı, Ankara Zirvesi münasebetiyle ülkemize gelen Kırgızistan Cumhurbaşkanı Akayev ile Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve dönemin Başbakanı Demirel tarafından 31 Ekim 1992'de yapılmıştır.

Türkiye ile Kırgızistan arasında bağımsızlıktan sonra, Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanı, Başbakan ve Bakanlar düzeyinde karşılıklı ziyaretler yapılmıştır. Bu çerçevede, Kırgızistan Cumhurbaşkanı Akayev 1991 Aralık ve 1994 Ekim aylarında resmen, 1992 Haziran, 1992 Ekim, 1993 Temmuz ve 1994 Ekim aylarında diğer vesilelerle ülkemizi ziyaret etmiştir. Dışişleri Bakam 1992 Mart ayında, Demirel 1992 Nisan ayında, Cumhurbaşkanı Turgut Özal da 1993 Nisan ayında Kırgızistan'ı ziyaret etmişlerdir.

Başbakan Demirel, Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in davetine icabetle 16-17 A-ğustos 1995 tarihlerinde Kırgızistan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir.

Söz konusu ziyaret sırasında Başbakanımız ve Cumhurbaşkanı Akayev başbaşa bir görüşme yapmışlar, ayrıca başkanlıklarında heyetler arası görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşmelerde, Türkiye ile Kırgızistan arasında mevcut çok yönlü ilişkilerin ve işbirliğinin daha da geliştirilmesi ve derinleştirilmesi üzerinde durulmuş, ayrıca iki ülkeyi ilgilendiren bölgesel ve uluslararası konular ele alınmıştır.

Ziyaret sırasında iki ülke arasında "Karma Ekonomik Komisyonun Kurulmasına Dair Anlaşma" ile "Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır.

Ziyaret sırasında, Kırgızistan'da "Uluslararası Ruhaniyet Derneği"nin 1994 yılı Uluslararası Kurmancan Datka (Kurmancan Sultan) ödülü Başbakanımıza tevdi edilmiştir. İlk kez verilen bu ödülün, Başbakanımızın Türkiye ekonomisinin ve kültürünün gelişmesi ve devletler arasında iyi komşuluk ilişkilerinin kurulması yolundaki çalış-

malarna Kırgız halkının verdiği yüksek değer ve Kırgız halkının Türk halkına olan derin saygısının bir göstergesini teşkil ettiği yetkililerce belirtilmiştir.

Türkiye, diğer kardeş ülkeler için de olduğu gibi Kırgızistan'ın üçüncü ülkeler tarafından tanınması, uluslararası ve bölgesel kuruluşlara katılması veya işbirliği ilişkileri kurması, bağımsızlığının ve egemenliğinin pekiştirilmesi için özellikle batının ilgi ve dikkatinin çekilmesi, ekonomik güçlüklerinin hafifletilmesi için üçüncü ülkelerin ve uluslararası kuruluşların destek ve yardımlarının sağlanması, lider ve yetkililerinin yurtdışı temas ve ziyaretlerinde yardımcı olunması gibi hususlarda çalışmalar yapmıştır.

Kırgızistan'ın 5 Mayıs 1995 tarihinde kabul edilen yeni Anayasasında yapılması öngörülen bazı değişiklik önerileri hakkında Kırgız makamları ülkemizden görüş ve önerilerin beklendiğini belirtmiş ve bu çerçevede, ilk Kırgız Anayasasının hazırlanması çalışmalarına katılmış olan Anayasa Profesörü Dr. Ergun Özbudun ve Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliğinin görüş ve önerileri Kırgız makamlarına iletilmiştir.

Türk Cumhuriyetleri ve topluluklarından gelen genç diplomatlara Dışişleri Bakanlığı Eğitim Merkezinde 1992 yılından beri düzenlenen mesleki kurslara Kırgızistan Dışişleri Bakanlığında da genç diplomatlar katılmaktadır. 1992-1994 tarihleri arasında düzenlenen kurslara 5 Kırgız diplomat katılmıştır.

Türkiye - Türkmenistan ilişkileri

Türkiye 16 Aralık 1991 tarihinde Türkmenistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuş, 29 Şubat 1992 tarihinde de diplomatik ilişkiler tesis etmiştir. Aşkabad Büyükelçimiz 26 Mart 1992'de güven mektubunu sunarak görevine başlamıştır. Büyükelçiliğimizin resmi açılışı ise, Başbakanlığı sırasında, 27 Nisan-3 Mayıs 1992 tarihleri arasında bölgeyi ziyaret eden Cumhurbaşkanı Demirel ile Türkmenistan Cumhurbaşkanı tarafından 2 Mayıs 1992 tarihinde yapılmıştır.

Türkmenistan'ın ilk Ankara Büyükelçisi Han Ahmedov, 25 Temmuz 1992 tarihinde Ankara'ya gelerek görevine başlamıştır. Türkmenistan Büyükelçiliğinin resmi açılışı ise Ankara Zirvesi vesilesiyle ülkemize gelen Türkmenistan Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve Başbakan

Demirel tarafından 29 Ekim 1992 tarihinde yapılmıştır.

Türkiye ile Türkmenistan arasında bağımsızlıktan sonra Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlar düzeyinde karşılıklı ziyaretler yapılmıştır. Bu çerçevede Dışişleri Bakanı Şubat 1992, Nisan 1994, Temmuz 1995'te; Başbakan Demirel Mayıs 1992'de ve Ekim 1994'te, Cumhurbaşkanı Turgut Özal Nisan 1993 'te Türkmenistan'ı ziyaret etmişlerdir. Türkmenistan Cumhurbaşkanı Niyazov da Aralık 1991'de resmi ziyaret Haziran 1992, Ekim 1992, Temmuz 1993, Ekim 1994 ve Ocak 1995'te diğer vesilelerle, Haziran 1994'te resmi ziyaret için Türkiye'ye gelmiştir.

Başbakanımız Cumhurbaşkanı Saparmurat Niyazov'un davetine icabetle 17-18 Ağustos 1995 tarihlerinde Türkmenistan'ı ziyaret etmiştir.

Söz konusu ziyaret sırasında, Başbakanımız ve Cumhurbaşkanı Niyazov, başbaşa bir görüşme yapmışlar, heyette yer alan Bakanlarımız da muhataplarıyla görüşmeler yapmışlardır.

Söz konusu görüşmelerde, Türkiye ile Türkmenistan arasında mevcut çok yönlü ilişkilerin ve işbirliğinin daha da geliştirilmesi ve derinleştirilmesi üzerinde durulmuş, iki ülkeyi ilgilendiren ayrıca bölgesel ve uluslararası konular ele alınmıştır.

Ziyaret sırasında, "Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması" ve "Karma Ekonomik Komisyon Kurulmasına Dair Anlaşma" imzalanmıştır.

Dışişleri Bakanlığı Eğitim Merkezince yeni Bağımsız Ülkeler genç diplomatları için 1992 yılından beri düzenlenen kurslara şimdiye kadar 13 Türkmen genç diplomat iştirak etmiştir.

Türkmenistan Cumhurbaşkanı Niyazov 19-21 Haziran 1994 tarihleri arasında ülkemize resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir.

Türkmenistan Cumhurbaşkanı Niyazov'un Cumhurbaşkanımız ile yaptığı görüşmede, diğer konular meyanında doğalgaz boru hattı konusu da ele alınmıştır. Türkmen doğalgazının İran ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya nakline ilişkin boru hattı projesinin hızlandırılmasını arzuladıklarını belirten Niyazov, hattın Türkmenistan'dan geçecek bölümünün yapımına başladıklarını söylemiştir. Niyazov, ayrıca ülkesindeki petrol ve doğalgaz kaynaklarını Türkiye ile ortak işletmek istediklerini de belirtmiştir.

Söz konusu ziyaret sırasında iki ülke ilişkilerinin ve işbirliğinin daha da geliştirilmesine ilişkin bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Zabıtta yer alan hususlar arasında, iki ülke arasında alt yapı projeleriyle müteahhitlik hizmetleri, sanayi, tarım, enerji vb. alanlarda işbirliğinin devam ettirilmesi, tarafların birbirlerine en ziyade kayırılan ülke statüsü tanımaları, tarafların doğalgaz boru hattı projesinin ve proje dahilinde Türkiye'ye doğalgaz sağlanmasının süratle gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaları, Türkmenistan'dan Türkiye'ye düzenli elektrik enerjisi sağlanması ve Türk ve Türkmen elektrik sistemlerinin birbirlerine bağlanması konularında başlatılan görüşmelerin ve çalışmaların hızlandırılması ve çifte vergilendirilmenin önlenmesi ile deniz ticareti alanında birer anlaşma akdedilmesi hususları yer almıştır.

Ziyaret dolayısıyla Ankara'da bir caddeye Aşkabad Caddesi adı verilmiştir.

Cumhurbaşkanımız, resmi yetkililer, işadamları ve basın mensuplarından oluşan bir heyetle görüşmelerde bulunmak ve Türkmenistan'ın üçüncü bağımsızlık yılı törenlerine katılmak üzere 25-27 Ekim 1994 tarihlerinde Türkmenistan'ı ziyaret etmişlerdir.

Cumhurbaşkanımız ile Türkmenistan Cumhurbaşkanı 26 Ekim günü "Türkiye Cumhuriyeti ile Türkmenistan Arasında Türkmenistan'dan Doğalgaz Alımı ve Satımı Anlaşması" nı imzalamışlardır.

Dışişleri Bakanımız da 9-11 Temmuz 1995 tarihlerinde Türkmenistan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaret sırasında ikili işbirliği konuları ve iki ülkeyi ilgilendiren bölgesel ve uluslararası konular ele alınmıştır. Bu meyanda görüşmelerde, petrol ve doğalgaz boru hattı, Türk işadamlarının Türkmenistan'da karşılaştıkları sorunlar, Türkmenistan'ın Türk vatandaşlarından almaya devam ettiği yüksek vize harçları meselesi ele alınmıştır.

Türkmenistan Cumhurbaşkanı Niyazov Dışişleri Bakanımız ile görüşmesinde, iki ülke arasında uzun vadeli ve kapsamlı bir işbirliği programı hazırlanması önerisinde bulunmuştur. Bu konuda teknik düzeyde çalışmalar sürmektedir.

Türkiye, diğer kardeş ülkeler için de olduğu gibi Türkmenistan'ın üçüncü ülkeler tarafından tanınması, uluslararası ve bölgesel kuruluşlara katılması veya işbirliği ilişkileri kurması, bağımsızlığının ve egemenliğinin pekiştirilmesi için ö-

zellikle batının ilgi ve dikkatinin çekilmesi, ekonomik güçlüklerinin hafifletilmesi için üçüncü ülkelerin ve uluslararası kuruluşların destek ve yardımlarının sağlanması, lider ve yetkililerinin yurt dışı temas ve ziyaretlerinde yardımcı olunması gibi hususlarda çalışmalar yapmıştır.

Türkmenistan, 1991 yılında bağımsızlığını kazandığından beri dış politikasını Cumhurbaşkanı Niyazov'un "Olumlu Tarafsızlık" ilkesi doğrultusunda yürütmektedir. Son olarak 14-15 Mart 1995 tarihinde İslamabad'ta yapılan ECO zirvesinde Niyazov ülkesinin tarafsızlık statüsünün diğer ülkelerce de tanınması için girişimde bulunmuş, bu hususta ECO belgelerinde yer verilmesini istemiş ve bu meyanda Cumhurbaşkanımızın desteğini talep etmiştir. Destek talebine Cumhurbaşkanımızca olumlu karşılık verilmiştir. Konu İslamabad Bildirisinde yer almıştır.

Türkiye Türkmenistan Cumhurbaşkanının, söz konusu girişimini, tarafsızlık statüsünü Türkmenistan'ın bağımsızlığını güçlendirecek bir araç olarak gördüğü cihetle desteklenmektedir.

Özbekistan Türkiye İlişkileri

Türkiye 16 Aralık 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Özbekistan'ı aynı gün tanımış ve tanyan ilk ülke olmuştur. 4 Mart 1992 tarihinde diplomatik ilişkiler tesis edilmiş ve Taşkent Büyükelçimiz 25 Nisan 1992 tarihinde güven mektubunu sunarak görevine başlamıştır. Büyükelçiliğimizin resmi açılışı ise Başbakanlığı sırasında 27 Nisan-3 Mayıs 1992 tarihleri arasında bölgeyi ziyaret eden Demirci ile Özbekistan Cumhurbaşkanı tarafından 28 Nisan 1992 tarihinde yapılmıştır.

Özbekistan'ın Ankara Büyükelçiliğinin resmi açılışı ise Ankara Zirvesi münasebetiyle ülkemize gelen Özbekistan Cumhurbaşkanı Kerimov ile Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve Başbakan Demirci tarafından 30 Ekim 1992 tarihinde yapılmıştır. Özbekistan'ın Ankara Büyükelçiliğine atanan eski Dışişleri Bakanı Ubeydullah Abdurrazzakov da 31 Ocak 1993 tarihinde ülkemize gelerek görevine başlamıştır. Büyükelçi Abdurrazzakov 1994 Şubat ayında danışmalar bahanesiyle Taşkent'e çağırılmış ve görevinden alınmıştır. Özbekistan'ın yeni Ankara Büyükelçisi Abdurgafur Abrurrahmanov 5 Ağustos 1994 tarihinde görevine başlamıştır.

Türkiye ile Özbekistan arasında bağımsızlıktan sonra, Cumhurbaşkanı, Başbakan

ve Ba-

kanlar düzeyinde karşılıklı ziyaretler yapılmıştır. Bu çerçevede Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov resmi ziyaret ve diğer vesilelerle, 1991 Aralık, 1992 Haziran, 1992 Ekim, 1993 Temmuz, 1994 Haziran ve Ekim aylarında ülkemize gelmiştir. Zamanın Dışişleri Bakam Hikmet Çetin, 1992 Mart ve 1994 Nisan aylarında, Başbakan Demirci 1992 Nisan ayında, Cumhurbaşkanı Turgut Özal 1993 Nisan ayında Özbekistan'ı res men ziyaret etmişlerdir.

Başbakanımız, Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov'un davetlisi olarak 9-10 Temmuz 1995 tarihlerinde Özbekistan'ı ziyaret etmişlerdir.

Başbakanımız ziyareti sırasında Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov ile başbaşa bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede Türk - Özbek ilişkilerinin mevcut durumu ile gelecekte yapılabilecekler ele alınmış, bölgesel ve uluslararası sorunlar hakkında görüş teatisinde bulunulmuştur.

Ziyaret sırasında Türk - Özbek ilişkilerinin gelecekte alacağı mahiyeti belirleyen ve ilişkilere yeni bir doğrultu getiren bir Mutabakat Zaptının yanı sıra, Türkiye ile Özbekistan arasında Karma Ekonomik Komisyon Kurulmasına Dair Anlaşma, Vize Kolaylığı Anlaşması, Bilimsel ve Teknik İşbirliği Konularını Düzenleyen bir Anlaşma ile Büyükelçiliklerin Yerleşim Konulan ile İlgili Düzenlemeler İçeren bir Anlaşma imzalanmıştır.

Türkiye, diğer kardeş ülkeler için de olduğu gibi Özbekistan'ın üçüncü ülkeler tarafından tanınması, uluslararası ve bölgesel kuruluşlara katılması veya işbirliği ilişkileri kurması, bağımsızlığının ve egemenliğinin pekiştirilmesi için özellikle batının ilgi ve dikkatinin çekilmesi, ekonomik güçlüklerinin hafifletilmesi için üçüncü ülkelerin ve uluslararası kuruluşların destek ve yardımlarının sağlanması, lider ve yetkililerinin yurtdışı temas ve ziyaretlerinde yardımcı olunması gibi hususlarda çalışmalar yapmıştır.

Dışişleri Bakanlığı Eğitim Merkezince yeni Bağımsız Ülkeler genç diplomatları için düzenlenen mesleki eğitim kurslarına Özbekistan'dan 1992'de 4 kursiyer katılmış, 1993'te katılacağı bildiren 4 kursiyer son anda gelmemiştir. 16 Eylül-19 Ekim 1994 tarihleri arasında düzenlenen kurslara ise 8 Özbek diplomat katılmıştır. Böylece söz konusu kurslara şimdiye kadar toplam 12 Özbek diplomat katılmış bulunmaktadır.

Türkiye-Özbekistan ilişkileri 1994 başında ciddi bir krize girmiştir. Bu durum Özbekistan

Cumhurbaşkanı Kerimov'un 1993 yılında yasaklanan Muhalefet Partisi Erk'in lideri Muhammed Salih ve diğer bazı muhaliflerin Türkiye'ye geldikleri, burada rejim aleyhtarı faaliyetlerde buldukları, özellikle Türkiye'de okuyan Özbek öğrencileri kışkırttıkları ve bu faaliyetlerin de Türkiye'deki bazı çevrelerden destek aldıkları veya müsamaha gördükleri yolundaki düşünce ve görüşlerinden ileri gelmiştir. Kriz, Kerimov'un Haziran 1994'te ülkemizi ziyareti sırasında, Cumhurbaşkanımız ve Başbakanımız tarafından kendisine Türkiye'nin Özbekistan ve rejimi aleyhindeki faaliyetlere sahne olmasına müsaade edilmeyeceği yönünde verilen teminat ile dondurulmuştur. Muhammed Salih'in 6 Ağustos 1994'te biten ikamet müsaadesi uzatılmamış ve adı geçen en üst düzeyde verilen talimat sonucu 1994 Aralık ayında Türkiye'den çıkartıldığı öğrenilmiştir.

Bu krizin doğrudan bir sonucu olarak Özbekistan hükümeti 1992-93 öğretim yılından başlayarak burslu olarak Türkiye'de okumakta olan 1784 öğrencisini geri çekmiş ve bunları bir elemeye tabi tuttukten sonra ancak 407'sini 1994 sonbaharında ülkemize geri gönderme kararı almıştır. Özbekistan hükümeti ayrıca, 1992-93 öğretim yılından itibaren ülkemizdeki Harp Okulları ve Askeri Liselerde eğitim görmekte olan 135 Özbek Askeri Personelini, Temmuz 1994'te tatil için gittikleri Özbekistan'dan geri göndermemiştir.

Türkiye'ye dönmelerine izin verilmeyen sivil öğrencilerden 10 kadarı ve bir askeri öğrenci kendi imkanları ile Türkiye'ye gelerek eğitimlerine devam etmişlerdir. Özbek tarafı bu öğrencilerin Özbekistan'a iadesini istemiş, Cumhurbaşkanımız, Kerimov'a yazdığı bir mektupta kendi imkanları ile okumak isteyen öğrencilere mani olmamak gerektiğine inandığını belirtmiştir.

Kerimov'un Türkiye ziyaretinden ve özellikle Muhammed Salih'in Türkiye'yi terketmesinden sonra Özbekistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler düzelmeye başlamıştır.

Bununla birlikte, geri çekilmelerine rağmen Türkiye'ye kendi imkanları ile dönen öğrenciler konusu ve Kerimov'un değişken ve hassas karakteri ilişkilerde bazı olumsuz gelişmelere yol açabilecek mahiyettedir.

Türkiye Rusya İlişkileri

Rusya yaşamakta olduğu transformasyonun bütün güçlüklerine ve karmaşasına rağmen, etra-

fında dolaşlamayacak bir bölgesel ve uluslararası güç konumunu muhafaza etmektedir.

Rusya, öte yandan, tüketime aç büyük nüfusuyla, zengin doğal kaynaklarıyla, yetişmiş insan gücüyle ve halen gerçekleştirmeye çalıştığı ekonomik transformasyonu ile bütün kapitalist ülkelerin ilgisini çekmektedir.

Türkiye de , özellikle coğrafi yakınlığı ve bir süredir iş dünyamızın Rusya'ya yapmakta olduğu başarılı penetrasyon itibarıyla, ortaya çıkmakta olan pastayla yakından ilgilidir.

Komünizmin çökmesi, Varşova Paketi'nin ve SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan yeni koşullar, soğuk savaş döneminde dahi iyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde birbirleriyle önemli bir ekonomik işbirliğine girmiş olan iki ülke arasında ilişkilerin ve iş birliğinin yaygınlaştırılıp derinleştirilmesi için çok müsait bir ortam hazırlanmıştır.

İdeolojik rekabetin ortadan kalkması, bloklararası mücadelenin sona ermesi, Rusya'nın çoğulcu demokrasiye ve Pazar Ekonomisine yönelmesi ve dünyaya entegre olmaya çalışması filhakika bir takım karşılıklı tabuların yıkılmasına yol açmış ve iki ülkeyi, iki halkı birbirine yaklaştırabilecek yeni gelişmeleri gündeme getirmiştir.

Kitlesel ölçülerde bir turizm akımı ortaya çıkmıştır. 1994 yılında ülkemizi ziyaret eden Ruslar'ın sayısı 832.000. dir.

Bunun dışında Türkiye'den Rusya'ya yılda 2-4 milyar dolara varan ölçüde bavul ticareti vardır. Halen Rusya da 6 milyar m3 olan doğalgaz alımımızın 1998 de 10,5 milyar m3'e çıkarılması planlanmaktadır.

Türk müteahhitlerinin Rusya'daki iş hacmi 5 milyar doları aşmıştır.

İki ülke arasında eğitim ilişkileri de başlamıştır. Halen Rusya'da kendi hesabına yüksek tahsil yapan 1000 dolayında, Rusya'daki Türk ve akraba topluluklardan ülkemizde yüksek öğrenim gören 600 kadar öğrenci vardır. Bunun dışında Rusya'da 20 dolayında özel Türk Lisesi faaliyet halindedir.

Rusya Federasyonu bünyesinde yaşayan ve toplam ülke nüfusunun % 15 kadarını oluşturan yaklaşık 20 milyon dolayında Türk ve/veya müslüman halklarla Türkiye arasındaki tarih, dil, din ve kültür bağları da bu değişen şartlarda ön plana çıkmış ve bu soydaşlarımızla doğrudan, e-

ekonomik, ticari, eğitim, kültür ilişkileri geliştirilmeye başlanmıştır.

Bu tablodan da görüleceği üzere Türkiye ile Rusya arasındaki ekonomik, ticari, beşeri, eğitim vb. ilişkilerde önemli atılımlar yaşanmakta ve ilerisi için daha da vaatkar bir ortam oluşmaktadır.

Bu önemli gelişmelere rağmen, kısa zamanda iki ülke arasında karşılıklı bir güvensizlik duygusunun da yeniden kendini hissettirmeye başladığı görülmüştür.

Türkiye bakımından bu güvensizlik duygusunun temelinde şu konular yatmaktadır. Moskova'nın "Yakın Çevre" politikası kapsamında yeni bağımsız komşu ülkelere yönelik müdahaleci, istikrarı bozucu, hegemonyacı ve hatta yayılcı uygulamalar içine girerek ikili ve çok taraflı (BDT) zeminde bölgedeki siyasi, askeri ve ekonomik varlığını pekiştirmeye yönelmesi (Yukarı Karabağ, Abhazya, Güney Osetya, Transdinyester, Tacikistan, Kırım İtilafları, Ermenistan ve Gürcistan'ın dış sınırlarına Rus hudut muhafızları konuşlandırılması, bu ülkelerle 25'er yıllık üs anlaşmaları akdedilmesi, aynı amaçlarla Azerbaycan üzerinde baskı icra edilmesi, petrol boru hatları ve AKKA Kanat Tavanları konusundaki Rus tutumları). Bunlara Moskova'nın yeni boğazlar tüzüğü konusundaki menfi yaklaşımını ve son zamanlarda PKK'yı Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanma girişimlerini de eklemek gerekecektir.

Bu arada, Rusya'da özellikle Türkiye'yi Eski Sovyet Coğrafyasındaki Türk ve/veya Müslüman Cumhuriyetler ve topluluklar üzerindeki Rus nüfuz ve menfaatleri bakımından bir tehlike olarak algılamaya başlamıştır (Türkiye'nin bölgeye yönelik atılımları, bu Cumhuriyetlerin İKÖ, ECO üyelikleri, Azerbaycan'da Elçibey dönemi, Pan-Turanizm söylemleri, Türkiye'nin bölgedeki Rus politika ve uygulamalarına Batı'nın sürekli dikkatini çekmesi, Çeçenistan krizi). Türkiye'ye karşı duyulan şüphe Rusya'da 17 Aralık parlamento seçimlerinden güçlenerek çıkacakları tahmin edilen milliyetçi ve komünist çevrelerde ve ayrıca askerlerde daha da kuvvetlidir.

SSCB zamanından beri PKK ile ilgilenmiş olan Ruslar son iki yıldır PKK'nın Moskova'da örgütlenme çalışmalarını, ikazlara rağmen engellemedikleri gibi son olarak sözde sürgünde Kürt Parlamentosunun 30 Ekim - 1 Kasım 1995

tarihlerinde Moskova'da bir toplantı yapmasını dahi sağlamışlardır.

Toplantının durdurulması için Rus makamları nezdinde 29 Ekim'den itibaren yapılan tüm girişimler sonuçsuz kalmıştır. Rusya Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, bidayette sadece bir seminer düzenlenmesinin söz konusu olduğu, ancak bunun bazı çevrelerce saptırıldığı ifade edilerek bu tür faaliyetleri kınadıkları kaydedilmiştir. Toplantının Ruslarca bir hazırlık dönemi olduğu aşıkardır. Ayrıca PKK'ya bu desteğin sadece Duma'daki bazı çevrelerden değil Kremlin'den geldiği sonucu çıkarılmıştır. Türkiye'yi tatmin etmek için Rus tarafından bu konuda hazırladığı ve ilettiği ikinci basın açıklaması taslağının mevcut haliyle kullanılmasının mümkün görülmediği Rus tarafına bildirilmiş ve metinde elzem olduğu düşünülen bazı değişiklikler önerilmiştir. Rus tarafı ise metinde değişiklik yapılmasının imkansız olduğunu ileri sürmüştür.

Rusya'nın PKK'ya destek konusunu Türkiye'nin Çeçenistan sorunundaki tutumu ile irtibatlandırdığı gözlenmektedir.

Çeçenistan direnişi, cumhuriyette duruma süratle hakim olabileceğini düşünmüş olan Moskova'nın hesaplarını altüst etmiş, Rusya'nın zaafiyetlerini ve askeri metotlarının vahşetini ortaya çıkarmış, içeride yeni istikrarsızlıklara, dışarıda prestij kaybına ve hatta bir süre için bazı uluslararası yaptırımlara yol açmıştır. Askeri müdahalenin başlangıcından 1 yıl sonra barışçı bir çözüm hala ufukta görünmemektedir.

Savaş kararının sorumluları başarısızlıklarına gerekçe aramakta, dış sebep olarak da direnişin arkasında esas Türkiye'nin bulunduğu görüntüsünü yaratmaya çalışmakta, bu amaçla bazı Çeçen yetkililerin Türkiye'deki mevcudiyetlerini ve ülkemizdeki bir takım faaliyetlerini giderek artan bir şekilde ileri sürmektedirler. Son zamanda Rus Dışişleri de konuyu işlemeye başlamıştır.

Çeçen yetkilileri Türkiye dışına çıkarılmaları ve Azerbaycan üzerinden Çeçenistan'a Türkiye arasında gidiş gelişlere engel olunmaya çalışılması Ruslar'ın emelleri arasındadır.

Rusya kendisini Akka Kanat tavanlarına uymaya iten ana saikin Kafkasya'daki istikrarsız durum olduğunu ileri sürmekte ve bu arada Kuzey Kafkasya'daki etkin grupların baş kaldırmaları korkusunu taşıdığını ima etmektedir. Ancak ne bu grupların ne de bölge ülkelerinin Rusya'ya böyle

bir değişikliği gerektirecek boyutta tehdit oluşturmadıkları açıktır.

Akka'nın ulusal silah tavanlarına ilişkin hükmü 17 Kasım 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Rusya Federasyonu'nun resmi, askeri verilerinin ilk incelemesinden anılan ülkenin genel tavanlara riayet etmekle birlikte antlaşmanın ülkemiz topraklarının da içinde yer aldığı kanat bölgesine ilişkin hükmünün getirdiği sınırlamaları ihlal ettiği tesbit edilmiştir. Bu tesbit, ihlalden doğan haklarımızın saklı tutulmasını sağlayacak şekilde antlaşma taraflarına ve kamuoyuna açıklanmıştır.

Türkiye ile Rusya arasındaki petrol boru hatları çekişmesi ahiren somut ve yapıcı bir aşamaya girmiştir. Filhakika, Azeri erken petrol üretiminin ihracı için çifte güzergah (Kuzey-Rusya ve Batı Gürcistan) kararının Azerbaycan petroleri konsorsiyumu (AIOC) tarafından 9 Ekim 1995 tarihinde alınmasından sonra bu kararın uygulanmasına geçilmiştir.

Türkiye Tacikistan İlişkileri

Bağımsızlığını kazandıktan sonra ülkede süre gelen karışık iç durum ve bir önceki islamcı - Demokratik Hükümetin siyasi yönelimi nedenleriyle Tacikistan'la ilişkilerimiz gelişmemiştir. Diğer taraftan Tacikistan üzerindeki İran kültürel nüfuzu da gözönünde bulundurulması gereken bir diğer husus olmuştur.

Bununla birlikte, yeni yönetimin Türkiye ile ilişkilerini ve işbirliğini geliştirmek yönünde gösterdiği arzuya Türkiye tarafından derhal cevap verilmiş ve ilişkiler belirli bir canlılık kazanmıştır.

Eski komünist kadroların ağırlıkta olduğu yeni yönetimin, diğer Orta Asya ülkelerinininkine benzer siyasi ve ekonomik politika izlemek ve Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek, böylece İran'ın kültürel nüfuzunu kırmak istediği gözlemlenmektedir.

Türkiye 16 Aralık 1991 tarihinde Tacikistan'ın bağımsızlığını tanımış, 29 Ocak 1992 tarihinde de diplomatik ilişkiler tesis etmiştir. Büyükelçiliğimiz, 4 Ağustos 1992 tarihinde faaliyete geçmiştir.

Duşanbe Büyükelçiliğimizin ihtiyacı için 2 katlı ve 2800 m² alan olan bir bina Tacik makamlarınca tarafımıza bedelsiz olarak tahsis edilmiştir. Kısmen onarılan binaya Büyükelçiliğimiz

1995 Şubat ayında taşınmıştır. Tacikistan'ın Ankara Büyükelçiliği için kançılara ve Büyükelçi için rezidans tahsis edilmiştir.

Tacikistan'ın Ankara Büyükelçiliği'ne eski İçişleri Bakam Yakubcan Kerimoviç Salimov atanmış, adı geçen 16 Ekim 1995 günü Cumhurbaşkanımıza güven mektubunu sunarak görevine başlamıştır.

Dışişleri Bakamızın 28 Şubat-6 Mart 1992 tarihlerinde bölge ülkelerini ziyareti sırasında Tacikistan'a da gitmiştir.

Ziyaret sırasında iki ülke arasında Kültürel İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Bundan sonra uzun süre Tacikistan'a ülkemizden üst düzey başka bir ziyaret gerçekleştirilmemiştir.

Tacikistan Başbakan Yardımcısı Abdurrahman Muhtasov 18-20 Ocak 1993 tarihlerinde ülkemizi ziyaret etmiş, Cumhurbaşkanımız, Başbakanımız ve Başbakan Yardımcımız tarafından kabul edilmiştir.

Tacikistan Meclis Başkanı ve Devlet Başkan Vekili İmamali Rahmanov, 5 Temmuz 1993 tarihinde İstanbul'da düzenlenen ECO Zirvesi vesilesiyle ülkemize gelmiştir. Rahmanov'a Tacikistan Dışişleri Bakanı da eşlik etmiştir.

Ziyaret vesilesiyle iki ülke arasında Dostluk ve İşbirliği İlişkilerinin Temel İlkeleri Hakkında Anlaşma ile Dışişleri Bakanlıkları Arasında Danışmalara İlişkin Protokol imzalanmıştır.

10-11 Eylül 1995 tarihlerinde, Cumhurbaşkanı İmamali Rahmanov'un davetlisi olarak, Dışişleri Bakam Erdal İnönü, Devlet Bakanı Ayvaz Gökdemir ve beraberlerindeki heyetle Tacikistan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirilmiştir.

Ziyaret sırasında iki Cumhurbaşkanı başbaşa görüşmelerde bulunmuşlar, ayrıca 10 Eylül 1995 günü iki ülke Dışişleri Bakanlarının başkanlığında heyetler arası bir görüşme yapılmıştır.

Ziyarete, iki Cumhurbaşkanı tarafından imzalanan Ortak Bildiri'nin yanı sıra, Çevre Alanında İşbirliği'ne dair Anlaşma, Hava Ulaştırması Anlaşması, Bilim ve Teknoloji Alanında İşbirliğine Dair Anlaşma ve TİKA'nın Tacikistan'daki faaliyetleri ile ilgili bir Mutabakat Muhtırası akdedilmiştir.

Cumhurbaşkanımızın Tacikistan'a yaptığı ziyaret bu ülkeye tarafımızdan Cumhurbaşkanlığı düzeyinde yapılan ilk ziyarettir. Daha önce Tacikistan'daki iç karışıklıklar nedeni ile ertelenen bu ziyaretin gerçekleşmesi ile tüm Orta Asya Ülkeleri

ile Cumhurbaşkanı düzeyinde temas kurulmuş olmaktadır.

Cumhurbaşkanımızın ziyareti hem Türkiye'nin orta ve uzun vadeli çıkarlarına hizmet edecek temasların temelini atmış, hem de Taciklerde varlığı hissedilen, diğer Orta Asya Cumhuriyetlerine oranla dışarıda bırakılmışlık duygusunun giderilmesini de sağlamıştır.

Tacikistan ile talebi üzerine Cumhurbaşkanı düzeyinde imzalanan "Ortak Bildiri" de iki ülke arasında işbirliğinin arttırılmasına yönelik hükümlerin yanı sıra, uyuşmazlıkların çözümünde BM ve AGİT ilkelerine uyulması ve bu örgütlerin bu konuda daha etkin rol oynayabilmeleri amacıyla güçlendirilmesi yer almıştır.

Yapılan temaslarda Tacikistan sorununun çözümü ile ilgili olarak karşı tarafa verilen mesaj, ülkedeki tüm tarafların katıldığı bir süreç sonunda uzlaşmaya dayalı bir çözüme varılması olmuştur. Meşru siyasi süreçte yer alan veya almayan bütün unsurların çözüme ortak edilmeleri konusu özellikle vurgulanmıştır.

Cumhurbaşkanımızın talimatları üzerine, Enver Paşa'nın Tacikistan'da bulunan mezarının Türkiye'ye nakli konusunda çalışmalar başarıyla sonuçlandırılmıştır.

Türkiye-Moldova İlişkileri

Türkiye 16 Aralık 1991 tarihinde Moldova'yı tanıyarak bu cumhuriyetin bağımsızlığını tanıyan ilk ülkeler arasında yer almıştır.

1 Ekim 1992 tarihinde Kişinev'de açılan Başkonsoloslüğümüz 3 Haziran 1994 tarihinde Büyükelçilik düzeyine yükseltilmiş, ilk büyükelçimiz de 1995 Mayıs'ında görevine başlamıştır. Moldova Büyükelçisi Ankara'daki görevine Temmuz 1994'te başlamıştır.

İki ülke arasındaki ilişkilerin zirve noktasını Cumhurbaşkanımızın 1-3 Haziran 1994 tarihlerinde Moldova'ya resmi ziyareti teşkil etmiştir. Ziyaret sırasında iki ülke arasında bir dizi anlaşma imzalanmıştır.

Moldova Cumhurbaşkanı Snegur'un 1996 yılının ilk yarısında ülkemize resmi bir ziyaret gerçekleştirmesi için Cumhurbaşkanımızın yazılı daveti Eylül ayı içinde Kişinev'e gönderilmiştir.

Gagauz sorununun ülkede yol açtığı gerginliğin aşılması ve Gagauz Yeri Hukuki Statüsü Yasasının hazırlanması aşamalarında sorunun Moldova'nın toprak bütünlüğü içinde ve diyalog yoluyla barışçı bir çözüme kavuşturulmasını telkin ve

teşvik eden Türkiye'nin tutumu Moldova yetkililerince takdirle karşılanmıştır. Ancak Moldova yine de Gagauzlarla ilişkilerimizi yakından izlemektedir.

Gagauz Yeri Özel Hukuki Statüsü Yasası uyarınca yapılan seçimlerde Gagauz Yeri Başkanı seçilen Georgiy Tabunşik 25 Eylül 1995 tarihlerinde ülkemizi ziyaret etmiştir. Tabunşik ve beraberindeki heyet Cumhurbaşkanımız, Başbakanımız tarafından kabul edilmiş, TOBB ve DEİK ile de temaslarda bulunmuştur.

Moldova ülke bütünlüğünü korumak ve pekiştirme, geçiş dönemi güçlüklerini aşma çabası içindedir. Moldova'da siyasi istikrar ve ekonomide yeniden yapılanmaya katkıda bulunduğumuz ölçüde ilişkilerimiz gelişecektir.

Türkiye-Ukrayna İlişkileri

Türkiye Ukrayna ilişkileri, soğuk savaş döneminin sona ermesi ve SSCB'nin dağılmasıyla birlikte yepyeni bir dinamığe kavuşmuştur. Ukrayna'nın çoğulcu demokrasiye ve piyasa ekonomisine yönelmesi ve batı ile ilişkilerini geliştirme yollarını aramaya başlaması Türkiye ile Ukrayna arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişmesini de kolaylaştırmıştır. Ukrayna bölgemizde Rusya'nın ağırlığını dengeleyici güçler arasında yer alabildiği ölçüde Türkiye bakımından önemli olacaktır.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Ukrayna eski Cumhurbaşkanı Kravçuk'un 1992 yılında ülkemize yaptığı ziyareti iade etmek üzere 30 Mayıs-1 Haziran 1994 tarihlerinde Ukrayna'ya resmi bir ziyarette bulunmuş ve ziyaret sırasında 1992 tarihinde imzalanmış olan Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasının Onay Belgelerinin Teatisi Protokolü, Turizm İşbirliği Anlaşması, karayolu taşımacılığı anlaşması ve Akdeniz-Karadeniz Petrol Boru Hattı Protokolü imzalanmıştır.

Cumhurbaşkanımız Ukrayna'nın yeni Cumhurbaşkanı Kuchma ile 1995 Mart ayında Kopenhag'da BM Sosyal Kalkınma Zirvesi sırasında bir görüşme yapmıştır.

Cumhurbaşkanımız Eylül 1995 tarihinde Başkan Kuchma'yı 1996 yılının ilk yarısında Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmaya davet etmiş ve söz konusu davet Başkan Kuchma tarafından kabul edilmiştir.

Türkiye Ukrayna'nın Avrupa Konseyine üyelik başvurusunu aktif olarak desteklemiştir.

Ukraynalı Parlamenteler diğer bazı bölge ülkeleri Parlamenteleri gibi Yunanistan'ın KEİPA'ya üyeliği konusunda Haziran Moskova toplantısında Yunanistan'ın yanında yer almışlardır.

Eski Başkan Kravçuk'un bir teklifi olarak 1994 yılında gündeme gelen Karadeniz'de güven artırıcı önlemler girişimine Türkiye olumlu yanıt vermiş ve bu amaçla başlatılan süreç katılmıştır.

Türkiye, Stalin tarafından 1944 yılında sürgüne gönderilen Kırım Tatarları'nın anayurtlarına dönmelerine tarihi bir haksızlığın tamiri olarak olumlu ve sempati ile bakmaktadır. Bu çerçevede, Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman Demirel'in 1994 Haziran'ında gerçekleştirdiği Ukrayna ziyareti sırasında Kırım Tatarları için 1000 konut inşa edeceğimiz açıklanmıştır.

Türkiye- Beyaz Rusya İlişkileri

Türkiye, Beyaz Rus Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, diğer bir çok eski Sovyet Cumhuriyetinin bağımsızlığı ile aynı günde Başbakanımız 16 Aralık 1991 tarihinde gönderdiği bir mektupla tanımış ve iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin tesisine ilişkin protokol, 25 Mart 1992 günü Helsinki'de yapılan AGİK toplantısı sırasında iki ülke Dışişleri Bakanları tarafından imzalanmıştır.

Türkiye'nin Minsk Büyükelçiliği Nisan 1992'de hizmete girmiştir. Beyaz Rusya'nın ise ülkemizde büyükelçiliği bulunmamaktadır.

Türkiye ile Beyaz Rusya arasında resmi ziyaretler o tarihte aynı zamanda Devlet Başkanı konumundaki Beyaz Rus Yüksek Sovyet Başkanı Suskiviç'in 23 Nisan törenlerine katılmak üzere TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk'un davetine icabetle 1992 yılında ülkemize gelmesi ile başlamıştır. Meclis Başkanımız da Başkan Sus-kaviç'in bu ziyaretini iade amacıyla 22-25 Ekim 1992 tarihlerinde Beyaz Rusya'yı ziyaret etmiştir.

Türkiye ile Beyaz Rusya arasındaki siyasi ilişkiler bugüne kadar özellikle Parlamentolar arasında gelişme göstermiştir. Parlamento Başkanları, Başkan Yardımcıları ve Genel Sekreterleri başkanlığındaki heyetler karşılıklı olarak toplam 6 ziyaret gerçekleştirmişlerdir. Bunların sonuncusu 1994 Nisan ayında Vefa Tanır Başkanlığındaki

TBMM Heyetinin Beyaz Rusya'yı ziyareti teşkil etmiştir.

Beyaz Rusya Dışişleri Bakam Piotr Kravchanka'nın 12-14 Aralık 1993 tarihlerinde ülkemize yaptığı ziyaret, iki ülke arasında bakan düzeyindeki ilk ziyarettir. Bu ziyaret sırasında iki ülke dışişleri bakanlıkları arasında düzenli danışmaları öngören bir protokol ile Diplomatik, Hizmet ve Hususi Pasaportların Vizeden Muaf Tutulması Anlaşması imzalanmıştır. Beyaz Rusya Dışişleri Bakanı, daha önce de Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi toplantısı münasebetiyle 1993 yılında İstanbul'a gelmişti.

Başbakan Chiugir'in Nisan 1994 tarihinde ülkemizi ziyaret önerisine, ziyaret tarihine ancak bir hafta kala ve kısmi yerel seçimlerimiz nedeniyle olumsuz cevap verilmiştir. Beyaz Rusya Başbakanına bilahare Dışişleri Bakanlığımız tarafından bir davet iletilmiş değildir.

Beyaz Rusya tarafı da, Cumhurbaşkanımızın Haziran 1994 tarihinde Minsk'e yapması kararlaştırılmış olan ziyaretini 23 Haziran'daki Beyaz Rusya Cumhurbaşkanlığı seçimlerini ileri sürmek suretiyle Mayıs başında ertelemiştir. Davet yinelenmiş değildir.

1994 Kasım ayında Minsk Büyükelçiliğimizde görevli iki diplomatımız "İstenmeyen şahıs" ilan edilerek sınır dışı edilmişlerdir. Karar Türkiye tarafından bir provokasyon ve tertip olarak değerlendirilmiş ve karşı önlem olarak Beyaz Rusya ile her türlü üst düzey ziyaret durdurulmuş, hazırlanan anlaşmaların imzalanması da askıya alınmıştır.

Dışişleri Bakanı Syanko, KAIK toplantısı vesilesiyle 31 Mayıs 1995 tarihinde Hollanda'nın Noordwijk kentinde bulunduğu sırada Dışişleri Bakanımızla görüşerek, ilişkilerimizdeki menfi gelişmeden üzüntü duyduğunu dile getirmiş ve ilişkileri düzeltme arzusunu izhar etmiştir. Büyükelçimizin Bakan Syanko ile görüşmesinin ardından da Beyaz Rusya Dışişleri Bakanlığı tarafından 19 Haziran 1995 tarihinde bir açıklama yayınlanmıştır. İlişkilerimizde evvelce meydana gelen gelişmelerden üzüntü duyduğunu bildirdiği, Beyaz Rusya'nın Türkiye ile ilişkilerinin geliştirilmesine büyük önem verdiğini ve ikili ilişkilere yeni bir ivme kazandırılmasından yana olduğunu belirttiği, bu çerçevede Dışişleri Bakanımızı Beyaz Rusya'ya resmi bir ziyarete bulunmaya davet ettiği belirtilmiştir. Beyaz Rusya makamlarının söz ko-

nusu açıklamasına cevaben Dışişleri Bakanlığımız da, 21 Haziran 1995 tarihinde, ikili ilişkilerimizin karşılıklı saygı ve ortak yarar ilkeleri doğrultusunda geliştirilmesine yeniden hız verilmesi gerektiğini görüşünün paylaşıldığını belirten bir açıklama yayınlamıştır.

Bu gelişme muvacehesinde, Beyaz Rusya ile ilişkilere Kasım 1994 tarihinde getirilen kısıtlamalar kaldırılmış ve Dışişleri Bakanımız Beyaz Rusya'ya 7-8 Ağustos 1995 tarihinde resmi bir ziyarette bulunmuştur. Söz konusu ziyaret sırasında Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması, Hava Ulaştırma Anlaşması, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması ve Kültür, Eğitim, Bilim ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşması imzalanmış, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması da parafede edilmiştir.

Cumhurbaşkanımızın Beyaz Rusya Cumhurbaşkanı Lukashenko'yu 1996'nın ilk yarısında Türkiye'ye davet eden mektubu, Eylül 1995'te Minsk'e gönderilmiştir.

Sonuç

Sovyet İmparatorluğu'nun çöküşü, dünyada yeni dengeler arayışı, yeni endişelere, yeni umutlan ve yeni hesaplan gündeme getirmiştir. Bu çalkantılı arayışlar önümüzdeki yıllarda devam edecektir. Yeni oluşumların meydana çıkması ve yerine oturması zaman istemektedir.

Endişelerin başlıca kaynağı, Rus siyasi ve askeri çevrelerinin, Çarlık Rusya'sından miras aldıkları hegemonyacı, istilacı karakteridir. Rus aydınlan, zamanı doğru değerlendirmek ve kendi devlet yönetimine etki ederek, bu saldırgan düşünüş tarzının, banş ve iş birliğine açılan yeni bir zihniyeti geliştirmek zorundadır. Çünkü beyaz ve komünist çarlığın sahip olduğu saldırgan ve hegemonyacı zihniyetin getireceği acıları, başka halklarla birlikte Rus halkı da çekecektir. Afganistan istilası ve küçük Çeçenistan'a karşı girişilen klasik Rus tavrının sonuçları ortadadır. Türkiye ve Rusya dost olmak, güvenlik ve ekonomik

alanlarda işbirliği yapmak, zamanı birlikte yakalamak zorunda olan iki komşudur. Bu coğrafyada, bir arada yaşamak mecburiyetinde olan, tarihin tortularını berraklaştırmış, kuşkularından arınmış bu iki komşu; hem kendi halkları hem de bölge ve dünya halkları için geleceğin sağlam teminatı olabilirler.

Türk Cumhuriyetleri ve Türk kültür semsiyesi altında bulunan federasyon halklarına karşı Rusya'nın göstereceği tavır; Türk-Rus dostluğunun, başka bir deyişle, Türk-Rus münasebetlerinin kaderini tayin edecek temel unsurdur.

Türk Cumhuriyetlerinin bağımsız olarak dünya siyaset sahnesine çıkışları beşinci yılını doldurmaktadır.

Geriyeye dönüş yoktur. Artık bu ülkelerin geçmişte olduğu şekilde Rusya'nın zincirli sömürgeleri olması asla mümkün değildir. O devir, bir daha dirilmemek üzere tarihe gömülmüştür. Tarihin ise geri dönüşü yoktur.

Şimdi yapılacak olan, yeni dönemde bölge ulusları için güvene ve karşılıklı faydalara dayanan ilişkilerin kurulup geliştirilmesidir.

Türkiye'nin bu ülkelerle ilişkileri, derin köklerden beslenen yapıcı, dengeli ve diğer komşulan ile işbirliğine açıktır. Bu ilişkiler, giderek yoğunlaşma ve yayılma karakterini göstermektedir. Esasen bu karakter, bütün Türk coğrafyası ve Türk halkları için kaçınılmaz, alternatifsiz, tercihe dayanmayan bir kader hükmündedir. Öylesine ki, Türk Cumhuriyetlerinin siyasi kadrolarının eğilimine veya geçici tavrılara, kısa hedefli politik tercihlere tabi değildir. Ulaşımın, iletişimin, bilginin sınır tanımadığı bir dünyada, kardeş ülkeler ve topluluklar arasında aşılmaz duvarlar yükseltmeye gücü yetecek bir kudret yoktur.

Türk Cumhuriyetleri arasındaki siyasi ve diplomatik ilişkilerden beklenen, kardeş ulusların sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkileri için yol açıcı olmasıdır. 1991-1995 yıllarındaki diplomatik münasebetlerinin bu yoğunluğunun 1996 yılında da devamı umut vericidir.